

στην Αθήνα και την αντίπαλη δύναμή της, ήδη στα κεφ. 36, 37 και 38 υπαινίχτηκε, χωρίς ν' αναφέρει τ' όνομά της, τη Σπάρτη, και τις διαφορές με την πόλη του. Μπορείτε να εντοπίσετε αυτές τις διαφορές;

- ☐ Απο ποιες φράσεις καταφαίνεται η υπεροχή της Αθήνας από τη Σπάρτη στον τομέα των πολεμικών;
- ☐ "Εν τε τούτοις... καὶ ἔτι ἐν ἄλλοις" με βάση τα όσα ειπώθηκαν στα κεφ. 36, 37, 38 και 39, να απαριθμηθούν τα «ταῦτα».

Κεφάλαιο 40

Ο αθηναϊκός χαρακτήρας: Φιλοκαλία, ευφυΐα και ευστροφία·
θεληματικότητα· κοινωνικότητα και φιλάνθρωπα αισθήματα

I. Ερμηνευτικές σημειώσεις

1. Αναπτύσσοντας το «ἐν ἄλλοις» του προηγούμενου κεφαλαίου ο ρήτορας δεν θεωρεί απαραίτητο να συνεχίσει τη σύγκριση ανάμεσα σε Αθήνα και Σπάρτη, με το εξής σκεπτικό: αφού στο σημείο που, σύμφωνα με την πανελλήνια φήμη της, αποτελούσε το καύχημά της (την ανδρεία στους πολεμικούς αγώνες), η Σπάρτη ουσιαστικά φάνηκε κατώτερη απ' την Αθήνα, ποιες ελπίδες θα είχε να συναγωνιστεί μ' επιτυχία την Αθήνα στα σημεία που αποτελούσαν την αποκορύφωση του αθηναϊκού μεγαλείου; Έτσι, απ' το σημείο αυτό και πέρα ο έπαινος της αθηναϊκής πολιτείας θα συνεχιστεί, για ν' αναδειχθούν το πνεύμα, το ήθος και η κοινωνική ευαισθησία των Αθηναίων ασύγκριτα ανώτερα απ' ό,τι γνώριζε ο κόσμος ως τότε – «για Λακεδαιμονίους θα μιλάμε τώρα;», όπως έγραφε, για άλλη συγχυρία, ο Κ. Καβάφης.
2. Φιλοκαλούμεν... ἄνευ μαλακίας· Η «αττική σύνθεση»: από τους Ίωνες κρατούν οι Αθηναίοι την αγάπη στο ωραίο και τη διάθεση για θεωρητική έρευνα, από τους Δωριείς την απλότητα και τον ανδρισμό. Ταυτόχρονα αποφεύγουν τη χοντροκοπιά και την πνευματική στενότητα των Σπαρτιατών, όπως και τη χλιδή και τη μαλθακότητα των Ιώνων. Με τη φράση αυτή έχουμε ακόμη ένα παράδειγμα για τη μοναδική ικανότητα του Θουκυδίδη να λέει πολλά και σημαντικά πράγματα με ελάχιστα λόγια (βραχυλογία), αλλά ταυτόχρονα με εξαιρετα εντυπωσιακή εκφραστικότητα, όπως δείχνει η υφολογική ανάλυση της περίφημης αυτής φράσης: συνδυασμός επιγραμματικότητας, με πολλαπλές ομοιότητες και μορφικές αντιστοιχίες από τη μια (π.χ. φιλο-καλούμεν-φιλο-σοφούμεν), αντιθετικές έννοιες (π.χ. φιλοκαλία-εὐτέλεια) και συντάξεις (π.χ. μετ' εὐτελείας – ἄνευ μαλακίας) από την άλλη.
3. Ἀχρεῖον· σύμφωνα με τον Πλούταρχο, ο Σόλων είχε εκδώσει νόμο «ἄτιμον εἶναι τὸν ἐν στάσει μηδετέρας μερίδος γενόμενον». (Χάνει τα πολιτικά του δικαιώματα όποιος μένει ουδέτερος σε περίπτωση που θα ξεσπούσε εμφύλια διαμάχη στην πόλη). Βλ. και, παρακάτω, σελ. 78, Παράλληλο χωρίο 4α.
4. Κράτιστοι δ' ... ἐκ τῶν κινδύνων· η φράση αυτή μας δίνει όλο το περιεχόμενο της πραγματικής ανδρείας. Με την άρση της αντίθεσης: ἔργα-λόγοι ο Αθηναίος προσεγγίζει την τελειότητα, αφού ήδη από τον Όμηρο (Πιλάδα I 443) ιδανικός άντρας είναι ό μύθων τε ῥητῆρ καὶ ἔργων πρῆκτῆρ (ρήτορας

και, συγχρόνως, άνθρωπος της πολεμικής, πράξης), όπως είδαμε παραπάνω (οὐ τοὺς λόγους ... ἔργῳ ἐλθεῖν): επόμενο βήμα στο δρόμο της ανδρείας, η πορεία προς το πεδίο της κρίσιμης μάχης με πλήρη επίγνωση του κινδύνου.

5. Τῆς ἐλευθερίας τῷ πιστῷ ἀδελῷ τινα ὠφελοῦμεν: συνηθισμένος αυτοέπαινος των Αθηναίων η ανιδιοτελής παροχή βοήθειας (και μάλιστα με σοβαρούς δικούς τους κινδύνους) σε περιπτώσεις όπου ισχυρότεροι (αλλά άδικοι) καταδίδωκαν ασθενέστερους. Έτσι σώζουν τους Ηρακλείδες από τον Ευρυσθέα, υποχρεώνουν τους Θηβαίους να δώσουν για ταφή τα πτώματα των σκοτωμένων στρατηγών του Άργους: πιο πρόσφατα, στην ιστορική πια εποχή, βοηθούν τις ιωνικές πόλεις που επαναστάτησαν εναντίον του Δαρείου και τους Σπαρτιάτες κατά τον Γ' Μεσσηνιακό πόλεμο. Βλ. και, παρακάτω, σελ. 78. Παράλληλο χωρίο 46.

Έτσι ο Αθηναίος αναδεικνύεται ελεύθερος, ολοκληρωμένος πολίτης, με ανιδιοτελή φιλάνθρωπη διάθεση, ύστερ' από τη δύσκολη σύνθεση που πραγματώνει, συνταιριάζοντας με αρμονικό τρόπο ζεύγη αντιθετικά: συγκεκριμένα: αγάπη του ωραίου και απλότητα: λόγος, θεωρία, φιλοσοφία και έργο, δράση: ενασχόληση με τα κοινά και φροντίδα για το σπιτικό του: καλομελετημένη γνώση και ανυποχώρητη τόλμη: γνώση των κινδύνων και των απολαύσεων, και ανάληψη κινδύνων.

II. Θέματα για μελέτη-Ερωτήσεις

- Έχοντας υπόψη τα αντιθετικά ζεύγη εννοιών του κεφ. 40 (βλ. και την 5η ερμηνευτική σημείωση), καταρτίστε κατάλογο των χαρακτηριστικών των δύο διαμετρικά αντίθετων ανάμεσά τους τύπων ανθρώπου-πολίτη, στο μέσο των οποίων ο Περικλής τοποθετεί τον Αθηναίο.
- Για ένα φτωχό της σύγχρονης κοινωνίας, διατηρεί την αξία της η διακήρυξη του Περικλή «καὶ τὸ πένεσθαι... ἀλλὰ μὴ διαφυγεῖν ἔργῳ αἴσχιον»; Ποιοι λόγοι οδηγούν στην, κατά τη γνώμη σας, συγκεκριμένη συμπεριφορά του σημερινού φτωχού;
- «Μη ρίχνεις πέτρα στο πηγάδι που σε δρόσισε»: η παροιμία αυτή, που θέλει ν' αποτρέψει από την αχαριστία τον ευεργετημένο, επιδιώκει να εξασφαλίσει τη συνέχιση της (ευεργετικής) δράσης του ευεργέτη. Ποιες ενδεχόμενες, για τον αγάριστο αλλά και για το κοινωνικό σύνολο, συνέπειες

του κεφαλαίου, και περιγράφηκε στα κεφ.

2. Τῆς Ἑλλάδος παῖδες καλλιέργεια, έγινε λόγος ἄλλοι Ἕλληνες, φησὶ σοφίας (337d). Βλ.
3. Ἐπὶ πλεῖστα εἶδεν ἄλλοι, οι Αθηναίοι δραστηριότητας. Χρ. ἐμπορος) και ο Ξενοκράτης παρακάτω, σελ. 78,
4. Ἡ δύναμις τῆς πόλεως ἀκόμη σ' ὅλη της Πελοποννησιακού πολέμου Θουκυδίδης. Κυριολεκτικῶς
5. Οὐδὲν προσδεόμενοι... της αρετῆς ανθρώπων «Καὶ εὐδαιμονίσεν ἡ πόλις μνήμην ἔτυχεν». (Α) ανάμεσα στους ομότιμους λογογράφους, τους σπουδαίους δική του αντικειμενικότητα ὑμνήσαν οι ποιητές λογογράφοι, αποδίδοντας
6. Μνημεῖα κακῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἐπιχειρήσεων που αποδεικνύει ότι τόλμησε ελληνική